

Крапивний Іван Васильович,

*канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії
Сумського державного університету*

РЕГІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ «НОВОЇ ЕКОНОМІКИ»

У статті автор аналізує проблему впровадження «нової економіки» на регіональному рівні. Він показує ключові пріоритети економіки креативності. Одними з таких факторів є навчання нового, креативність та інновації.

Ключові слова: «нова економіка», економіка знань, інновації, економіка, що базується на знаннях, економіка навчання, економіка креативності.

Постановка проблеми. На нинішньому етапі розвитку єдиної світової цивілізації головною детермінантою розвитку світової економіки стають знання і поява новітніх ресурсів, перш за все інформаційно-комунікаційних. У зв'язку з цими глобальними змінами в науковій літературі з кінця 80-х років ХХ ст. на зміну концепції «суспільства добробуту» приходять такі поняття, як «суперіндустріальне» і «посткапіталістичне» суспільство, «турбокапіталізм», «постмодерніті» і т.п. Із середини 90-х років з'являється також безліч «нових» моделей економіки: «інформаційна», «мережева», «інтернет», «дотком», «економіка, що базується на знаннях», «економіка навчання». З'являються також такі незвичні поняття, як «інтелектуальна», «віртуальна» і «адаптивна» корпорація.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз теоретичних основ «нової економіки» на регіональному рівні присвячено праці вчених Д. Андреса і П. Велфенса [1], П. Стимсона і Дж. Вільямса [2], П. Зугдена, Р. Ченга і Р. Медоуза [3], Т. Хаттона [4], Р. Нуреева [5], Е. Золотдінової [6], Л. Антонюк [7], С. Соколенка [8], І. Брикової [9]. Однак у цих працях розглядаються переважно проблеми «економіки знань». Крім того, ці проблеми не можуть аналізуватися без урахування процесу глобалізації економіки, адже «середовище, у якому функціонує бізнес, усе більше змінюється під впливом глобалізації, посилення конкуренції і швидких технологічних змін, що ставить як бізнес, так і політиків перед новими викликами й можливостями» [10, с. 3]. Актуальність проблеми визначається також тим, що «економічні поняття, які були пристосовані для опису національної економіки, не відображають сучасних новацій, оскільки транскордонність пронизує буквально всю світову економіку» [11, с. 79].

Метою цієї статті є дослідження проблем «нової економіки» на регіональному рівні, оскільки вони є найбільш актуальними з точки зору їхнього прояву в перехідній економіці України. Їхнє дослідження дозволяє виявити шляхи переходу до постіндустріального суспільства на основі поєднання ресурсів індустріального розвитку з чинниками «нової економіки».

Викладення основного матеріалу. Наше розуміння цієї проблеми базується на пріоритетності регіонального рівня, оскільки тенденції і перспективи розвитку глобалізації ведуть до утвердження супратериторіальності (транскордонності) [12], що може означати для національних держав фактичну втрату «можливості і/або здатності розпорядження територією і її ресурсами» [13, с. 12].

Глобалізація також не долає одне з головних протиріч, що зародилося ще в давні

часи, продовжує існувати і навіть підсилюється в сучасних умовах – це нерівномірність розвитку різних країн та регіонів. Для переборення цього протиріччя пропонуються різні сценарії. Але кожна країна має власний інституціональний профіль залежно від режиму регулювання підприємств, організації університетського сектору, рівня і орієнтації фінансованих державою досліджень.

У цих умовах постають питання, якій моделі нової економіки Україна повинна надати перевагу та як діяти країні, яка відстала від передових націй, в умовах, коли вже не кон'юнктура світових ринків, а стратегія в гео економічному просторі визначає успіх і виживання цілих національних анклавів та чи є надія перебороти розрив за роки й десятиліття, а не покоління [11, с. 241; 14, с. 85]? Ми розглядали раніше ці проблеми [15; 16; 17], тому більш детально зупинимося на моделі «нової економіки», яка, на нашу думку, є альтернативною моделі «економіки знань».

В економіці знань, про формування якої заявлено у Стратегії соціально-економічного розвитку України, ключовою формою капіталу стане інтелектуальний. Але на рівні реалізації стратегії соціально-економічного розвитку країни однією із найважливіших проблем «нової економіки» є вибір моделі розвитку, яка була б конкурентоспроможною та орієнтувалася на перспективу створення робочих місць. У теорії існують два підходи, реалізація яких може привести відповідно до створення або економіки знань «для обраних», або економіки знань «для всіх». Першу економічну модель можна отримати, впроваджуючи неоліберальну концепцію розвитку економіки, або так званий «економічний дарвінізм». Інший варіант розвитку намагаються реалізувати ряд країн, політика яких базується на концепції «асоційованої економіки» і теорії «інноваційного середовища» та «узгодженої (коопераційної) конкуренції».

Перший шлях розвитку – «економіка, що базується на знаннях» (Організація економічного співробітництва і розвитку, 1997) та «економіка навчання» (Європейська комісія, 1998) – простіший із точки зору державного регулювання. Але якщо навіть не враховувати такий аспект проблеми, як соціальна справедливість, і підійти до формування «нової економіки» чисто прагматично, то необхідно розуміти, що в умовах утвердження такої моделі економічний розвиток буде супроводжуватися постійними соціально-політичними конфліктами. З іншого боку, у такій моделі відсутні чинники, які б дозволяли навіть на рівні теоретичної абстракції назвати економіку новою. Крім нетрадиційних для індустріальної епохи виробничих ресурсів (інформації і знань) і домінуючих технологій (інформаційно-комунікаційних, біо- і нанотехнологій), вона суттєво не відрізняється від останньої з точки зору її цільової спрямованості. Просто зміст і характер праці, усе більша її інтелектуалізація в умовах такої економіки, з одного боку, виключають примітивні «варварські» методи стимулювання продуктивності праці, а з іншого – посилення психологічного виснаження і стресів серед «інтелектуальних пролетарів», особливо на фоні жебрацького існування широких мас населення у слаборозвинених країнах, ніким не сприймається як серйозна соціально-економічна проблема.

Альтернативний шлях розвитку (назвемо його «економіка, що розвивається завдяки креативності») більш складний із точки зору координації діяльності економічних агентів. Способом, здатним сформувати таку економіку, може стати створення конкурентного інноваційного середовища й умов для самореалізації сутнісних сил особистості, здатних стимулювати і підтримувати масову творчість населення. Шлях формування такої економіки можна описати так: збереження високих і стабільних темпів економічного зростання за умов підвищення продуктивності праці і зростання

конкурентоспроможності економіки «можливе в тому випадку, якщо відбуватимуться процеси, за допомогою яких активізуватимуться маси населення. Енергія цих мас зможе реалізуватися насамперед в економічному відношенні за сучасної власної, у тому числі й технологічної, культури, яка визначалася і визначатиметься, особливо на перспективу, освітою, науково-технічними новаціями, підприємництвом, завдяки чому можливі рівноправне співробітництво та конкуренція в сучасному глобальному світі» [18, с. 4].

Однак залишається відкритим питання, як досягти такого стану в умовах посилення глобальної конкуренції, яка змусить підприємців залучати у виробництво й управління незначну кількість висококваліфікованих фахівців – «зірок», здатних за наявності розвиненої системи створення, передачі і трансферу знання витіснити з ринку праці робочу силу зі звичайними здібностями. Особливо ця тенденція буде прискорюватися з розвитком «віртуальних» корпорацій, організацій, що використовують високі технології і мають кваліфікований персонал, здатний трансформуватись і за необхідності модифікувати форми своєї діяльності в масштабі реального часу, що приведе до скорочення керівного персоналу середньої ланки й заміни на його різні комунікаційні система та бази даних.

У таких умовах, на нашу думку, вирішення проблем економічного зростання і зайнятості населення буде залежати, напевно, від того, у якій мірі держава й національні підприємства зможуть завдяки підвищенню конкурентоспроможності економіки *не отримати, а вибороти* для країни «рівноправне співробітництво в сучасному глобальному світі».

Ми раніше підкресливали, що розроблення і впровадження будь-якої моделі економічної системи ефективніше здійснювати на регіональному рівні. Однак складність практичної реалізації принципів, закладених нами в модель «економіки, що розвивається завдяки творчості», пояснюється тим фактом, що на даний час не існує як завершених фундаментальних розробок з цієї проблеми, так і досвіду функціонування подібних регіональних систем.

Серйозною проблемою, що стримує розвиток подібних систем, є віднесення теоретичною економікою проблеми креативності до психологічної науки. З іншого боку, складність проведення регіональних інноваційних досліджень, а отже, і розбудови інноваційної моделі регіональної економіки полягає в неможливості широкого копіювання досвіду. Так, одна з найбільш спірних дискусій стосовно сучасного регіонального економічного розвитку пов'язана з тим, як «нова економіка» функціонує в менш успішних регіонах. У цілому теорія «нової економіки» спершу розроблялася, посилаючися на розвиток таких «зразкових регіонів», як Кремнієва Долина в США, Кембридж у Великобританії і Кембридж у США. Проте високотехнологічні промислові комплекси, що характеризують ці зразкові регіони, рідко існують у менш успішних регіонах, особливо у старих промислових районах. Але, не враховуючи цього факту, більшість академічних досліджень фокусувалося на пошуках у цих старих районах різноманітних рис високотехнологічних промислових комплексів; вони «виявляли» такі риси й доходили висновку, що менш успішні регіони перебувають на шляху поліпшення їхнього функціонування.

Логіка подібних досліджень підказувала і відповідний висновок – «рецептом» для периферійних регіонів у досягненні їхньої мети, тобто процвітання, є імітування моделей розвитку більш успішних регіонів. Проте критичний аналіз такого «інституційного запозичення» показав, що менш успішні регіони перебувають у стані «наздоганяючих» з причини використання зразковими регіонами комплексу (а не

окремих елементів) властивих тільки їм спеціалізованих факторів, що загалом робить копіювання інституційних трансформацій марним заняттям.

Особливо ця проблема є актуальною для країн, що розвиваються, та перехідних економік. В основі процесу глобалізації, про що мова йшла вище, лежать перш за все економічні чинники розвитку країн. Одним із них є системність економіки. Так, економіки передових країн у міру збільшення світової торгівлі й експорту капіталу перестали утворювати закінчені внутрішні цикли. Але в них залишилася системність. Економіки Західної Європи та Північної Америки розвивалися природним чином, коли розвиток кожного елемента економічної системи країни підштовхував до розвитку всі інші елементи. Однак виробничі одиниці та зв'язки між ними у відсталих країнах не складають системи, що перешкоджає появі внутрішніх рушійних сил, які могли б підштовхувати самостійний розвиток цих економік. Окремі підприємства західних фірм на їхній території – це ті елементи, що витягнуті з систем розвинених економік. Ці елементи ніколи не утворювали внутрішніх систем на території перебування ТНК. Таким чином, у відсталих країнах ніколи не з'являлося ефекту системності, що породжує внутрішні сили, які могли б підштовхнути внутрішній розвиток економіки. Без цього економіки цих країн приречені бути завжди «на буксирі» у передових економік, а отже, бути завжди в рядах відстаючих.

Системність є ефективним чинником в умовах стабільного поступального розвитку економіки. Але в моменти трансформаційних перетворень консерватизм економічної системи, на нашу думку, буде гальмувати реформування економіки. Провал прийнятої Європейським Союзом у 2000 році «Лісабонської стратегії» («сформувані до 2010 року найефективнішу у світі економіку знань») підтверджує цю думку. В умовах же «економічної анархії» як системної риси перехідних економік, якразивим прикладом яких є і Україна, простіше впроваджувати новачії. Особливо це стосується нашої проблематики, оскільки на відміну від технологічних організаційно-економічні інновації не потребують значних капіталовкладень. Завдяки цьому чиннику можна досягти високого динамізму трансформаційних перетворень, про що свідчать відомі всім приклади «проривів» на різному рівні економічних систем: фірмами, регіонами і країнами. Головною рисою процесу творчості є його невідконтрольність адміністративно-організаційному впливу («впорядкуванню») з боку економічної системи. Отже, в умовах «економічної анархії» (відсутності консервативної системи) процес упровадження «покрокових» інновацій буде розвиватися природним чином завдяки тому, що зміна кожного елемента нової економічної системи підштовхує до змін усі інші її елементи.

Але головне в цьому процесі – не втягнутись у традиційну для нашого суспільства «спіраль творчості»: проведення відірваних від дійсності наукових досліджень – розроблення місцевими органами влади відповідних проектів і програм – невиконання «науково обгрунтованих» проектів і програм – пошук причин невиконання – проведення нових відірваних від дійсності наукових досліджень і т. д., поки з приходом нової політичної сили не звільняться ініціатори перетворень або поки про проблему не забуде громадськість. Характерними прикладами є такі регіональні «ініціативи»: створення «технопарку» на базі ВАТ «Селмі»; упровадження экс-головою обласної державної адміністрації Щербанем В.П. («уперше в Україні») регіональної інноваційної системи; намагання обласною державною адміністрацією прискорити регіональний економічний розвиток, формування «полосів зростання».

Теоретико-методологічною основою проекту розбудови «економіки, що

розвивається завдяки творчості», на нашу думку, має стати європейський досвід формування регіональних інноваційних систем та досвід США зі створення інноваційних кластерів. Отже, і починати цей процес необхідно з регіонального рівня, створюючи територіально-галузеві інноваційні мережі, кластери й системи. Пріоритетність регіонального рівня розбудови економіки творчості пояснюється також такими причинами. По-перше, тим, що на рівні центральних органів влади складно побачити «неявні можливості» (конкурентні переваги) того чи іншого регіону і неможливо сформувати модель, яка б відповідала критеріям «ідеальної системи». По-друге, процес впровадження такої моделі, який включає коригування траєкторій її розвитку з точки зору досягнення максимально можливого ступеня конкурентоспроможності, повинен здійснюватися перш за все при активній участі регіональних економічних агентів – потенційних учасників інноваційних мереж, кластерів і систем. По-третє, на рівні центральних органів влади неможливо проводити моніторинг розвитку такої економічної моделі, оскільки на даний момент відсутні відповідні аналітичні інструменти та статистичні показники.

Тому визначимо такі стратегічні принципи та критерії розбудови регіональної моделі економіки творчості:

1. Орієнтуючися на тенденції формування глобальної економіки знань, упровадження в практику регіонального розвитку моделі конкурентних переваг М. Портера, що буде сприяти досягненню максимально можливих ступеня «ідеальності» економічної системи та рівня її конкурентоспроможності.

2. Досягнення такою «ідеальною системою» здатності імпортувати організаційні технології, ноу-хау і соціокультурні інститути розвинені, ТНК в інших країнах перебування або зароджені і сформовані в надрах самих корпорацій неформальні інститути у сфері організації та управління. Перенесення таких інституційних модулів у «приймаючий» регіон забезпечить залучення транснаціонального капіталу та безперервне й успішне впровадження інновацій.

3. Формування такої регіональної моделі інноваційного розвитку, яка б продукувала «амортизаційні» ефекти, здатні «згладити» негативний вплив глобальних транскордонних потоків (на першій фазі функціонування моделі), та могла б гнучко «вплітатися» своїми інноваційними мережами, кластерами й системами в ці транскордонні потоки з метою отримання стратегічних переваг (наступна фаза функціонування моделі).

4. Досягнення «гнучкості» регіональної моделі інноваційного розвитку завдяки поєднанню в ній принципів функціонування транскордонного співробітництва й спеціальних економічних зон (територій пріоритетного розвитку) на основі кращого світового досвіду розбудови крос-кордонних регіональних інноваційних систем. Вищою організаційною формою транскордонного діалогу повинна стати «філософія» розвитку євро регіонів.

5. Формування економічної моделі, сприятливої для появи й розвитку «поліусів» академічного підприємництва, основу яких складають знаннємісткі мережі підприємств, створених викладачами, аспірантами та студентами університетів. Орієнтація (фокусування) регіональної моделі економіки творчості на траєкторію «кумулятивного саморозвитку»: інноваційні мережі – інноваційні кластери – інноваційні системи.

6. Розбудова регіональної інноваційної економіки на основі формування моделі політичної системи, що базується на поєднанні соціал-реформістських цінностей і ліберально-демократичних принципів управління та зорієнтована на досягнення кращих

європейських стандартів-зразків. Цього можна досягти впровадженням європейської цивілізаційної моделі місцевого самоврядування, яка не тільки є соціальним механізмом, що гарантує демократичність влади, але і виступає ефективним механізмом господарювання.

7. Формування таких мотиваційних механізмів економіки творчості, які орієнтують регіональну економічну систему на розвиток сутнісних сил людини – пріоритетної мети сучасної цивілізаційної моделі соціально-економічного прогресу – і в той самий час, базуються на розвитку сутнісних сил людини як головної рушійної сили цього прогресу. Реалізація такої мотиваційної моделі економіки творчості, що враховує глибинну сутність людини як біосоціального суб'єкта (зокрема, суспільну думку, історичні корені, особливості культури, місцеві традиції, національний менталітет), можлива лише за умови перетворення добровільної творчої трудової діяльності (перша фаза функціонування моделі) в потребу самоактуалізації (наступна фаза функціонування моделі) – найвищу потребу людини, яка є ідеальним внутрішнім спонукальним мотивом людини до творчої, високоефективної суспільної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, розбудова майбутнього суспільства є дуже складною проблемою, оскільки інформаційна революція поширюється не тільки на виробничу сферу, а й на всі соціальні інститути людства. Вона повинна змінити і саму людину, і перш за все характер і умови її праці [10]. Сьогодні в основі економічного зростання лежать навчання, творчість і інновації. Б.-Е. Лундвалл, аналізуючи економічний розвиток і продуктивність країн ОЕСР, звертається до «парадоксу продуктивності» Солоу, а також, використовуючи досвід Данії, доводить, що технології не є самостійним чинником вирішення проблем, а навчання новому на різних рівнях економіки є ключовим фактором економічного процвітання» [20].

Особливо важливим цей висновок є для регіонального рівня економіки, оскільки в регіонах створюється інноваційний потенціал суспільства. Але, залишається відкритим питання практичного впровадження моделей «нової економіки», і, перш за все, національний чи регіональний рівень економіки повинен стати пріоритетним у процесі руху України до постіндустріального суспільства і «нової економіки».

1. Andretsch D.B. The New Economy and Economic Growth in Europe and the Us / D.B. Andretsch, P.S. Welfens. – Springer, 2002. – 350 p.
2. Stimson P.J. International Planning Settings: Lessons of Success / P.J. Stimson, J.F. Williams. – Emerald Group Publishing, 2001. – 397 p.
3. Sugden P. Urban and Regional Prosperity in a Globalised New Economy / P. Sugden, R.H. Cheng, R. Meadows. – Edward Elgar Publishing, 2003. – 318 p.
4. Hutton T.A. The new economy of the inner city: restructuring and regeneration / T.A. Hutton. – Routledge, 2008. – 333 p.
5. Нуреев Р.М. Экономика развития: модели становления рыночной экономики / Р.М. Нуреев. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 337 с.
6. Золотдинова Э.А. Демократия – власть – элита: теория, методология и практика регионального развития / Э.А. Золотдинова. – Астрахань : Астраханский гос.тех. университет, 2001. – 168 с.
7. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації / Л.Л. Антонюк. – К. : КНЕУ, 2004. – 276 с.
8. Соколенко С.Л. Кластери в глобальній економіці / С.Л. Соколенко. – К. : Логос, 2004. – 848 с.

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

9. Брикова І.В. Ключові фактори формування інноваційних конкурентних переваг національних регіонів в умовах становлення економіки знань / І.В. Брикова // Економіка: проблеми теорії та практики. ДНУ. – 2007. – Т. IV, Вип. 233. – С. 941-958.
10. Industrial performance and competitiveness in an era of globalisation and technological change [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oecd.org/.
11. Кочетов Э.Г. Глобализация как геэкономика, как реальность, как мироздание: Новый ренессанс – истоки и принципы его построения, фундаментальные опоры, теоретический и методологический каркас / Э. Г. Кочетов. – М. : ОАО «Издательская группа «ПРОГРЕСС», 2001. – 704 с.
12. Крапивний І.В. Глобалізація: сутність, чинники та етапи розвитку / І.В. Крапивний // Механізм регулювання економіки. – 2007. – № 3. – С. 112-121.
13. Косолапов Н. Глобализация: территориально-пространственный аспект / Н. Косолапов // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 6. – С. 3-13.
14. Косолапов Н. Вызовы глобализации и политическая система России / Н. Косолапов // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 3. – С. 75-87.
15. Крапивний І.В. Глобальні виклики для України в умовах транснаціоналізації економіки / І.В. Крапивний // Механізм регулювання економіки. – 2007. – № 1. – С. 230-236.
16. Крапивний І.В. Теорії постіндустріального економічного розвитку / І.В. Крапивний // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 4. – С. 159-164.
17. Крапивний І.В. Перспективи створення національної економічної системи в Україні / І.В. Крапивний // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 4. – С. 160-167.
18. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань / В. Геєць // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 4-14.
19. Социально-экономические проблемы информационного общества / под ред. д.э.н., проф. Л.Г.Мельника.– Сумы : ИТД «Университетская книга», 2005. – 430 с.
20. Lundvall B.-E. Why the New Economy is a Learning Economy [Електронний ресурс] / B.-E. Lundvall // DRUID Working Paper. – № 04-01.– Режим доступу :www.druid.dk/wp/.

И.В. Крапивный

Региональный контекст «новой экономики»

В статье автор анализирует проблему внедрения «новой экономики» на региональном уровне. Он показывает ключевые приоритеты экономики творчества. Одними из таких факторов являются обучение новому, креативность и инновации.

Ключевые слова: «новая экономика», экономика знаний, инновации, экономика, базирующаяся на знаниях, экономика креативности.

I.V. Kravynny

Regional context of “new economy”

In article author analyses problem of “new economy” implementation on regional level. He shows key success priorities of creativity economy. Some of these factors are novelties learning, creativity and innovation.

Keywords: “new economics”, knowledge economy, innovation, knowledge-based economy, creativity economy.

Отримано 06.06.2012 р.